

Dordrecht

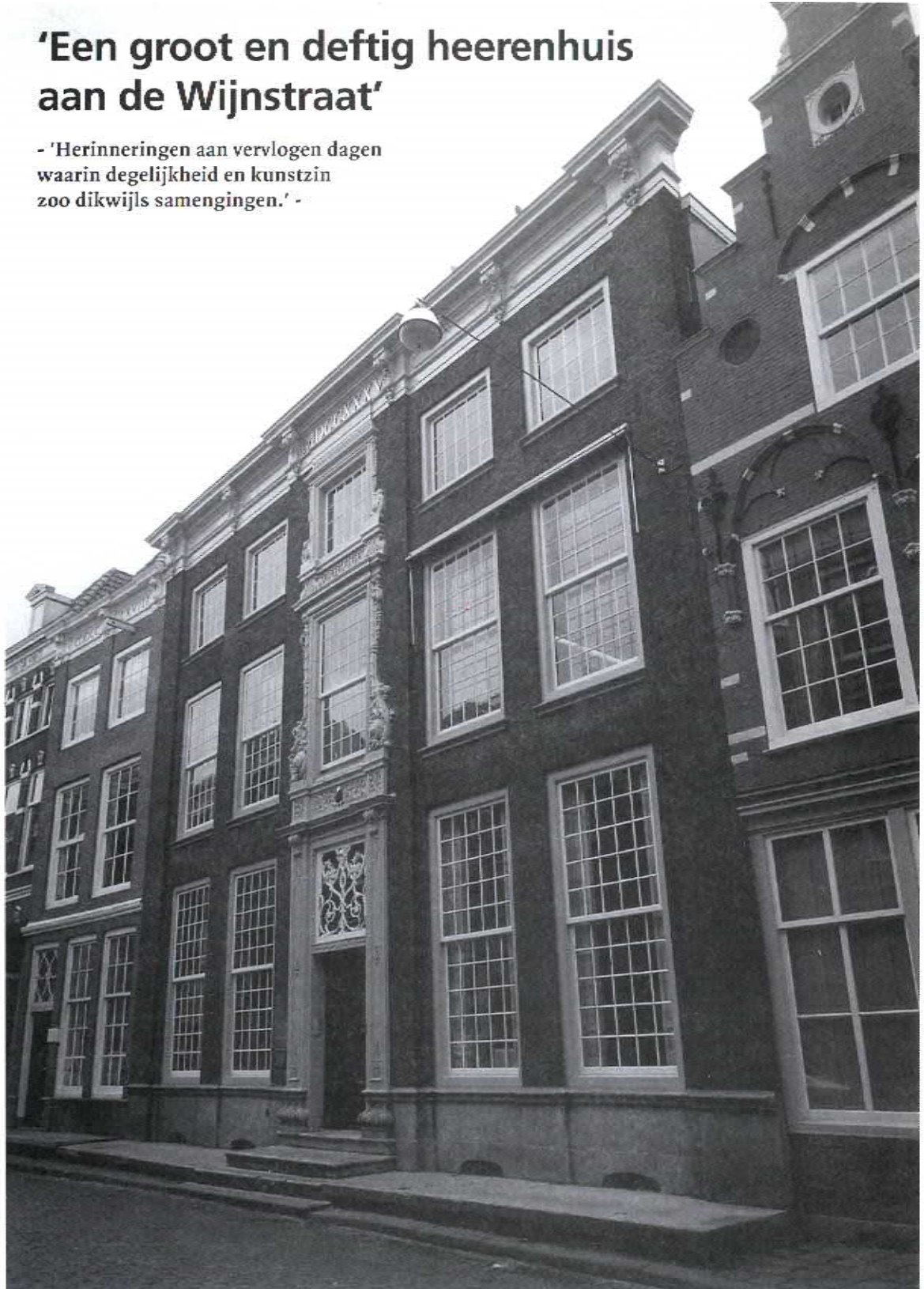
Dordtse Huizen

Aflevering 06 - april 2000

De gebouwde geschiedenis van Dordrecht

'Een groot en deftig heerenhuis aan de Wijnstraat'

- 'Herinneringen aan vervlogen dagen
waarin degelijkheid en kunstzin
zoo dikwijls samengingen.' -

Op de voorpagina:
Het grote deftige herenhuis Wijnstraat 87.
Foto: Ad Molen-
dijk, febr. 2000.

Het groote deftige 18de-eeuwsche heerenhuis Wijnstraat 45 (nu 87) is een der weinige in onze stad, dat sedert zijn stichting, in 1735, nagenoeg gebleven is, zoals de eerste eigenaar het liet bouwen.²

Aldus Jan van de Maas in de Dordrechtsche Courant van zaterdag 22 april 1916. Deze woorden zijn vandaag de dag nog onverkort van toepassing op het huis. Dat dit minder vanzelfsprekend is dan het lijkt, zal in deze aflevering van Dordtse Huizen blijken!

Het 'heerenhuis', gebouwd in 1735 door Frederik Wilkens, neemt de plaats in van drie volledig afgebroken middeleeuwse huizen. Eén daarvan was in bezit van de West-Indische Compagnie. Het huidige huis,

gebouwd toen de compagnie reeds was opgeheven, wordt nog steeds *West-Indisch huis* genoemd, maar heeft hiermee geen directe relatie.

Het in de voorgevel boven de voordeur in reliëf afgebeelde

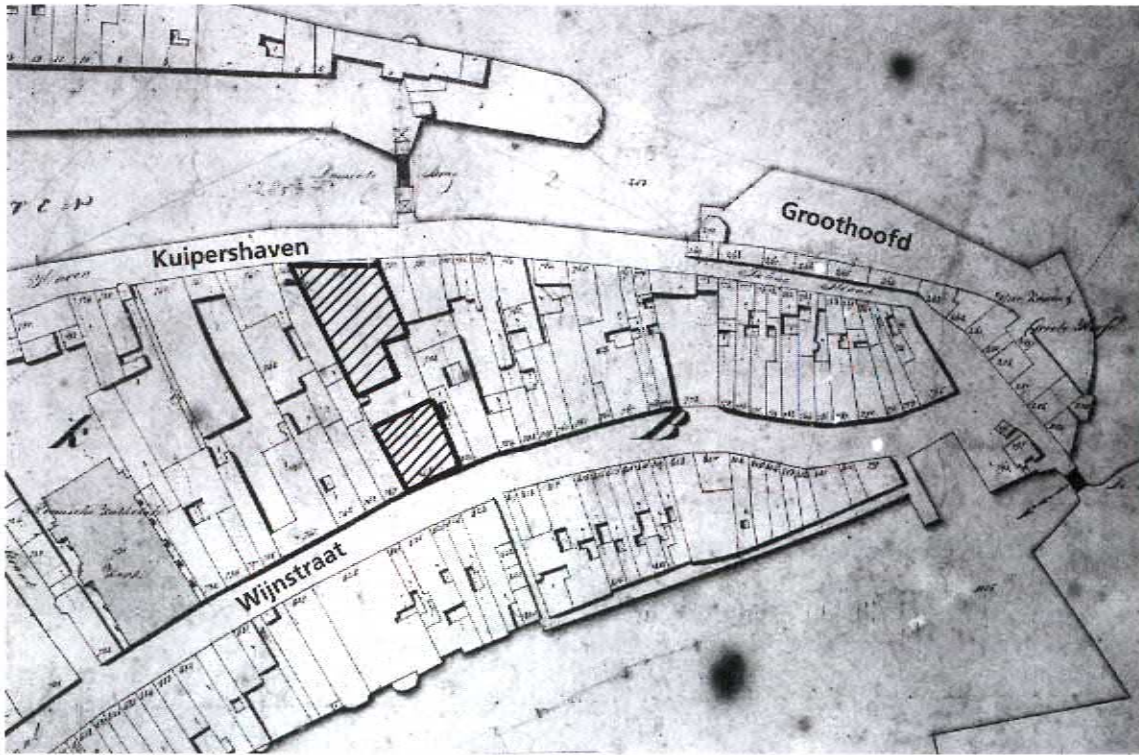
suikerbrood verwijst naar de activiteit van de eerste bewoner, Wilkens is rijk geworden als suikerraffinadeur.

Zijn suikerraffinaderij was gehuisvest in een nog aanwezig groot complex van bedrijfsgebouwen annex pakhuizen aan de Kuipershaven, achter zijn woonhuis.

Lang bleef het huis met zijn ruime en voorname interieurs dienen als woning voor welgestelde particulieren. Vanaf het begin van deze eeuw is de glo-

Bij binnenkomst, de vestibule.
Tegen het plafond: Prudentia (Voorzichtigheid). Tegen de wanden putti als personificaties van de continenten, links: Europa, rechts: Azië.
Foto: Ad Molen-
dijk, febr. 2000.

Kadastrale minuut van Dordrecht in 1832. Noord is boven. Gearceerd: Het woonhuis Wijnstraat 87 (onder) en de bedrijfsgebouwen Kuipershaven 20-25 (boven). Tekening: Stadsarchief Dordrecht.

rie ervan echter tanende. De vestiging rond 1950 van een drukkerij in het huis, waarvoor het werd verbouwd tot kantoor en waarbij de tuin achter het huis als drukkerij werd volgebouwd, betekende een forse ingreep in de monumentale waarde.

Het vertrek van de drukkerij uit het huis in 1998 is een keerpunt in de geschiedenis ervan. Een restauratie, uitgevoerd in de jaren 1998-99, heeft het letterlijk en figuurlijk weer in oude glorie hersteld. Tijd voor een nadere kennisgeving met dit grote en deftige 18de eeuwse herenhuis aan de Wijnstraat. Een huis waarin volgens Jan van de Maas, 'de gelijkheid en kunstzin samengaan, om wat schoons voort te brengen, dat nog ieders bewondering wekt.'

Het West-Indisch huis

Kort na de oprichting van de West Indische Compagnie in 1621, sloot Dordrecht zich hierbij aan en werd ingedeeld bij de *Kamer van de Maze*, waarvan de hoofdzetel in Rotterdam gevestigd was. In 1622 kocht de compagnie van de zeepzieder Reynier

Adriaensz. Brouwer zijn huis met 'seephuys' aan de Wijnstraat 'In de gebuyrte van't Groote Hoofd'. Het huis werd in gebruik genomen als vergaderplaats voor de vier Dordtse bewindvoerders van de compagnie. Sindsdien is sprake van het *West-Indisch huis*. Het 'Seephuys', mogelijk op het achtererf aan de Kuipershaven gelegen, diende voor opslag van koopwaren.

In 1645 werd de beroemde Dordtse kunstschilder en leerling van Rembrandt Aert de Gelder in dit huis geboren als zoon van de conciërge en boekhouder van de compagnie Jan Aertsz. de Gelder. Na afschaffing van de kaapvaart in 1648 ging het met de West-Indische Compagnie snel bergafwaarts. In 1675 kocht Jan Aertsz. de Gelder het huis van de compagnie. Hij verkocht het na 11 jaar aan de stad Dordrecht die, na allerlei moeilijkheden, het huis in 1698 voor fl. 10 000,- overdeed aan de heren Vingerhoet, Van Eysden en Mulhoff. Deze vestigden een suikerraffinaderij in het pand.

In 1715 werd het *West-Indisch huis* met '...een grooten kelder

daaronder en een grooten plaats en kuyphuis achter, staende en gelegen in de Wijnstraat bij het Groote hoofd...' verkocht aan Pieter van Malsen en Frederik Wilkens, zij zetten het bedrijf, de suikerraffinaderij, voort.

Frederik Wilkens, geboren in Rotterdam in 1692, zette het bedrijf, na overlijden van Van Malsen in 1719, door met Margaretha van Heist. Maar reeds in 1724 is hij, na afkoop van Margaretha's deel in het bedrijf, de enige eigenaar van het huis met de raffinaderij. Enkele jaren eerder, in 1709, had Frederik reeds het overbuurhuis, genaamd *het Ossenhoofd* gekocht. De wijnkelder onder dit huis verhuurde hij aan de bierbrouwer Anthony de Vries.

De zaken gingen goed voor Frederik Wilkens, hierdoor werd het hem financieel mogelijk om geriefelijker en ruimer te gaan wonen. De nieuw te bouwen woning diende zijn welstand te weerspiegelen en dus was een aanzienlijk huis gewenst. De meest aanzienlijke huizen in de 18de eeuw waren de zogenaamde 'dubbele huizen'.

Het dubbele woonhuis

In de jaren 1643-50 kocht Abraham van Beveren drie oude huizen in de Wijnstraat om daar zijn huis, later genoemd *De Onbeschaamde*, te laten bouwen. Dit blokvormige pand, ontworpen door Pieter Post in classicistische stijl, introduceerde een nieuwe huisvorm in Dordrecht. Op de enigszins verhoogde parter-

re zijn aan weerszijden van een centrale gang woonvertrekken gelegen. Dit huistype wordt het dubbele huis genoemd.

Eeuwenlang werden betrekkelijk smalle huizen gebouwd die keer op keer naar achteren werden uitgebreid. Diepe, donkere huizen waren het gevolg. Vanaf de late 17de eeuw wint de opzet van het dubbe-

le huis, met lichte en ruime woonvertrekken, snel aan populariteit bij de welgestelden.

Voor de bouw van dergelijke brede huizen in de dicht bebouwde stad was het echter noodzakelijk meerdere huizen naast elkaar te verwerven, een soms geduldige en in ieder geval kostbare aangelegenheid.

Frederik Wilkens bevond zich voor de bouw van zo'n dubbel woonhuis in een betrekkelijk gunstige uitgangspositie. Hij bezat immers reeds twee huizen, bovendien gelegen aan één van de hoofdstraten van Dordrecht. Door aankoop van een derde huis, gelegen tussen zijn huizen *Het Ossenhoofd* en het *West-Indisch huis*, zou een perceelsbreedte van circa 4 roeden (ongeveer 15 meter) ontstaan waarop een aanzienlijk dubbel woonhuis gebouwd

kon worden.

Dit derde huis, *De Hoorn*, of *De (Gulden) Horen*, was sinds de 17de eeuw in bezit van de kunstenaarsfamilie Calraet. In 1724, hetzelfde jaar dat Wilkens de suikerraffinaderij zelfstandig in bezit nam, kocht hij het huis *De Hoorn* van Maria Calraet.

In 1728 huwde Frederik Wilkens, na twee eerdere huwelijken, voor de derde maal met de uit Frankfurt am Main afkom-

stige Anna Margaretha Gol. Wellicht droeg dit huwelijk bij aan de financiering van het nieuw te bouwen huis. Voordat met de bouw ervan kon worden aangevangen diende eerst de huisvesting van de suikerraffinaderij, de bron van inkomsten, geregeld te worden. Zijn raffinaderij bevond zich in bedrijfsruimten op het achtererf van zijn woonhuis aan de Kuipershaven.

Bedrijfsruimten annex pakhuisen aan de Kuipershaven.

In de middeleeuwen liepen de achtererven van de huizen aan de Wijnstraat dood op de stadsmuur aan de rivier. Wonen en handel vonden beide plaats in huis aan de Wijnstraat. Door het graven van de Wolwevershaven in 1609 en de aanleg van een kade langs deze haven, voorheen de Keulse- en de Engelsekade, doch later Kuipershaven genaamd, was de mogelijkheid ontstaan tot het bouwen van pakhuisen en bedrijfsgebouwen op de achtererven. Vanaf dat moment verplaatsten de handelsactiviteiten zich voor een groot deel van de Wijnstraat naar de Kuipershaven. De drie huizen in bezit van Frederik Wilkens bezaten elk een in de 17de eeuw gebouwde bedrijfsruimte of pakhuis aan de Kuipershaven.

Er heeft geen specifiek archief- of bouwhistorisch onderzoek plaatsgevonden naar de ge-

Foto van de bedrijfsgebouwen aan de Kuipershaven rond 1900.

Foto: Collectie Boshoven, monumentenzorg Dordrecht.

schiedenis van deze bedrijfsgebouwen. Het is onduidelijk wanneer de suikerraffinaderij hierin is gehuisvest. In 1698 gelijk met de oprichting van de raffinaderij of rond 1724-30 wanneer Wilkens alle panden in bezit heeft verworven? Ook over de exacte ouderdom en de mate waarin de drie gebouwen na aanschaf zijn aangepast, c.q. ver- of herbouwd, bestaat onduidelijkheid.

Zeker lijkt wel dat in opdracht van Wilkens rond 1724-30 de nog bestaande drie-voudige tuitgevel, als één grote façade voor de drie oude bedrijfsgebouwen is geplaatst.

Wellicht gelijktijdig hiermee zijn de achtergevels van beide rechterpanden samengetrokken achter een nieuwe gevel met hoog opgaand metselwerk tussen beide tuitgevels. Het linkerpand is dieper en eveneens voorzien van een tuitgevel.

Een groot en deftig herenhuis.

Bij de bouw van huizen in de 18de eeuw ter vervanging van bestaande oudere huizen werden uit bezuinigingsoverwegingen vaak bouw delen als muren en vloeren hergebruikt. Het huis van Wilkens is echter vanaf de grond nieuw opgebouwd. De drie oudere huizen, *Het Ossenhoofd*, *De Hoorn*, en het *West-Indisch huis*, zijn hiervoor volledig afgebroken.

Het blokvormige huis, waarvan de bouw kort na 1730 zal zijn aangevangen, heeft een enigszins verhoogde parterre, één etage en een zolder met vliering in de kapconstructie. Het dak is samengesteld uit vier parallel aan de straat en achter elkaar gelegen schilddaken.

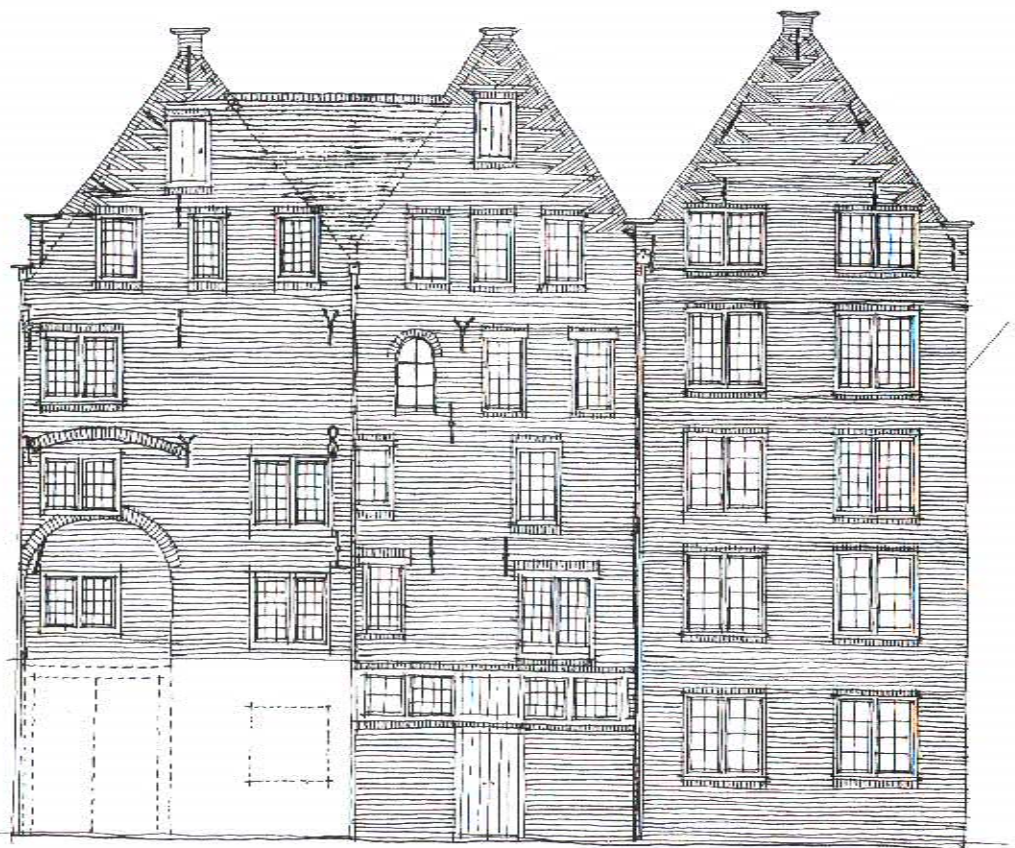
Het huis is aan de straatzijde ca. 14.50 meter breed en ca. 16.50 meter bij de achtergevel. Het is ca. 18.30 meter diep.

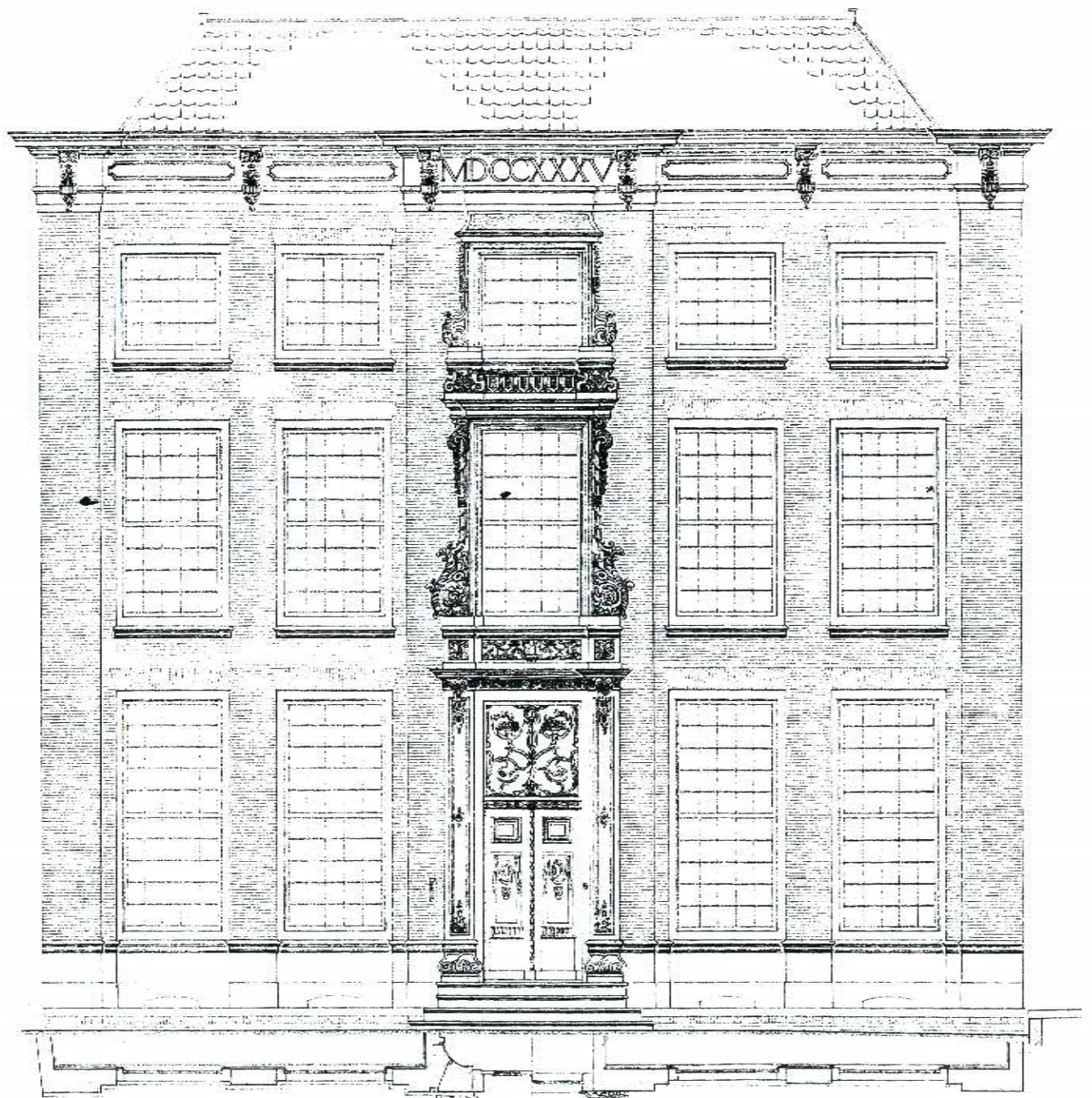
Boven: Reconstructietekening van de drie-voudige tuitgevel als voorgevel van de bedrijfsgebouwen aan de Kuipershaven.

Onder: Reconstructietekening (op grond van archieftekeningen) van de achtergevels (tuintgevels) van de bedrijfsgebouwen.

Tekeningen: Auteur, juli 1999.

M.F.R. A. juli '99

De voorgevel van Wijnstraat 87 in aanzicht. Tekening is onderdeel van een restauratieplan afkomstig van de gemeente Dordrecht - afdeling restauratie, Maart 1967.

Voorgevel

De puur symmetrische, vijf traveeën (vijf vensterassen) brede lijstgevel staat op een stoep van hardsteen. Ook de lambrizering van de gevel is van hardsteen. De beide hoeken zijn als lisenen en de middentravee is als risaliet geaccentueerd. De deurpartij met de vensters erboven is als middenstuk versierd met reliëfrijk houtsnijwerk in Lodewijk XIV-stijl. De vensters van de etage en de zolder worden geschraagd door als acanthusblad vormgegeven lijsten. De ornamenten en motieven in het sierstuk zijn soms

letterlijk afkomstig van de ornamentprenten van Daniël Marot.

Boven de voordeur in het hart van de gevel is in reliëf de afbeelding van een suikerbrood tussen sierlijke ranken afgebeeld. Dit handelsmerk van Wilkens heeft een centrale plaats in de gevel gekregen. De gevel bestaat overigens uit zorgvuldig gemetselde bruine baksteen van vechtformaat in kruisverband, met zeer fijn voegwerk.

Een forse houten gootlijst, waarin op de vensterdammen sierlijk gesneden consoles,

sluit de gevel af. Hierin het jaartal: MDCCXXXV (1735).

Deze modieuze gevel paste geheel in de traditie van het bouwen op dat moment. Het is onwaarschijnlijk dat er een architect of bouwmeester betrokken is geweest bij de bouw. De uitvoerende bouwers volgden eenvoudigweg gelijksoortige eerder gerealiseerde huizen. Belangrijke voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld: Grotekerksbuurt 1, gebouwd in 1715 voor de familie Everwijn; Nieuwe Haven 29, gebouwd in 1729 voor de familie Van Neuren-

berg en het rond dezelfde tijd gebouwde huis Wolwevershaven 39 voor de familie Van Slingelandt.

Bovendien was gelijktijdig met de bouw van Wilkens huis, schuin aan de overzijde van de straat, (Wijnstraat 82/84) een huis in aanbouw met een

breedte van maar liefst zeven traveeën. In een reliëfrijk sierstuk in de middenas is het jaartal 1735 afgebeeld.

In vergelijking met dit huis valt het op dat het sierstuk in de middenas van Wijnstraat 87 strenger en enigszins stijver aandoet.

De voorgevel van Wilkens huis heeft de tand des tijds goed doorstaan, het is in praktisch ongewijzigde toestand bewaard gebleven. Waarbij moet worden opgemerkt dat de schuiframen in 1968-70 zijn gereconstrueerd en dus niet oorspronkelijk zijn.

De decoratieve architectuur van de Lodewijkstijlen

Aan het eind van de 17de eeuw verschoof het culturele zwaartepunt in Europa van Italië naar Frankrijk. Gedurende de gehele 18de eeuw was de invloed van de Franse kunst en architectuur in ons land overheersend.

De overwegend decoratieve architectuur wordt onderverdeeld in drie Lodewijkstijlen, genoemd naar de regerende Franse koningen.

Meer dan voor de gevelarchitectuur, waar de Lodewijkstijlen slechts als versiering dienden voor reeds bestaande gevelconcepten, zijn zij van belang geweest voor de interieurs. Er werd een ruimtelijke totaliteit nastreefd door samenhang in decoratie en afwerking van vloeren, wanden en plafonds.

De stijlperioden raakten met vertraging populair in Nederland, vandaar dat deze slechts gedeeltelijk samenvielen met de regeringsperiode van de betreffende koningen in Frankrijk.

1700 - 1740

In deze periode waren in ons land de relatief zware, symmetrische en decoratieve vormen van de Lodewijk XIV-stijl populair. Genoemd naar de bouwlustige Zonnekoning (1643-1715). Deze stijl, ook wel de barokstijl ge-

noemd, kenmerkt zich door gebruik van holle en bolle vormen die de strakke bouwkundige lijnen van het gebouw doorbreken. De koepelvorm, met zijn ongrijpbare dimensies werd gezien als het ideale vormelement.

Het is met name de in 1685 uit Frankrijk gevluchte hugenoot Daniël Marot (1661-1752) die de nieuwe Franse stijl hier introduceerde door een reeks in druk verschenen ornamentprenten. Veel toegepaste motieven van zijn hand zijn onder meer het acanthusblad, de schelp en de ruitvorm. In alle gevallen werden deze elementen puur symmetrisch toegepast. (zie bijvoorbeeld afbeelding pag. 2)

1740 - 1750

In deze jaren was er sprake van een overgangsstijl, de régence, genoemd naar het regentschap van Philip van Orleans (1715-23). De strenge symmetrie van de Lodewijk XIV-stijl werd voorzichtig doorbroken door tegendraadse, zwierige asymmetrische vormen. (zie bijvoorbeeld afbeelding pag. 14 boven)

1750 - 1775

In de rococo of Lodewijk XV-stijl, naar de gelijkna-

mige koning die leefde tussen 1715 en 1774, bepaalden zwierige en asymmetrische decoratieve vormen het beeld. Luchtige bladranken en vrolijke tafereeltjes waren samen met de sierlijke schelpvormige rocaille (rotswerk) en C- en S-vormige voluten veel voorkomende elementen in deze stijlperiode. (zie bijvoorbeeld afbeeldingen pag. 18)

1775 - 1800

Hernieuwde belangstelling voor de klassieke oudheid lag ten grondslag aan de Lodewijk XVI-stijl. Deze stijl, die rond 1775 abrupt de Lodewijk XV-stijl verdrong en tot in de Franse periode in Nederland rond 1800 het beeld van de architectuur zou bepalen, kenmerkt zich door strenge maar elegante, slanke symmetrische vormen. Ook bestond een grote voorliefde voor klassieke elementen als pilasters, frontons en festoenen. Als deze elementen later de overhand krijgen is sprake van het zogenaamde neoclassicisme. (zie bijvoorbeeld afbeelding pag. 12 onder)

Al deze stijlvormen zijn toegepast en herkenbaar aanwezig in het huis Wijnstraat 87.

Rechts: Reconstructietekening van de plattegrond van de parterre in de oorspronkelijke toestand van circa 1735. Van onder naar boven: het herenhuis aan de Wijnstraat, de tuin en de bedrijfsgebouwen aan de Kuipershaven. (De vloerbalklaag van de etage c.q. de stucwerkplafonds zijn gestippeld weergegeven.) De huidige toestand van het huis wijkt niet noemenswaardig af van de oorspronkelijke toestand. Tekening: Auteur, juli 1999.

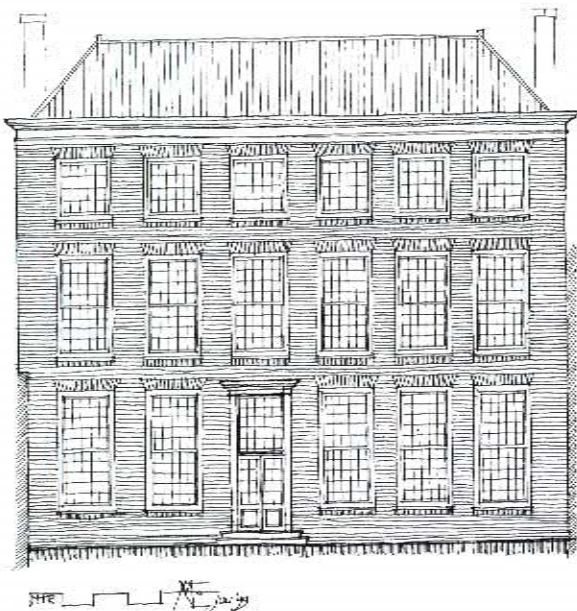
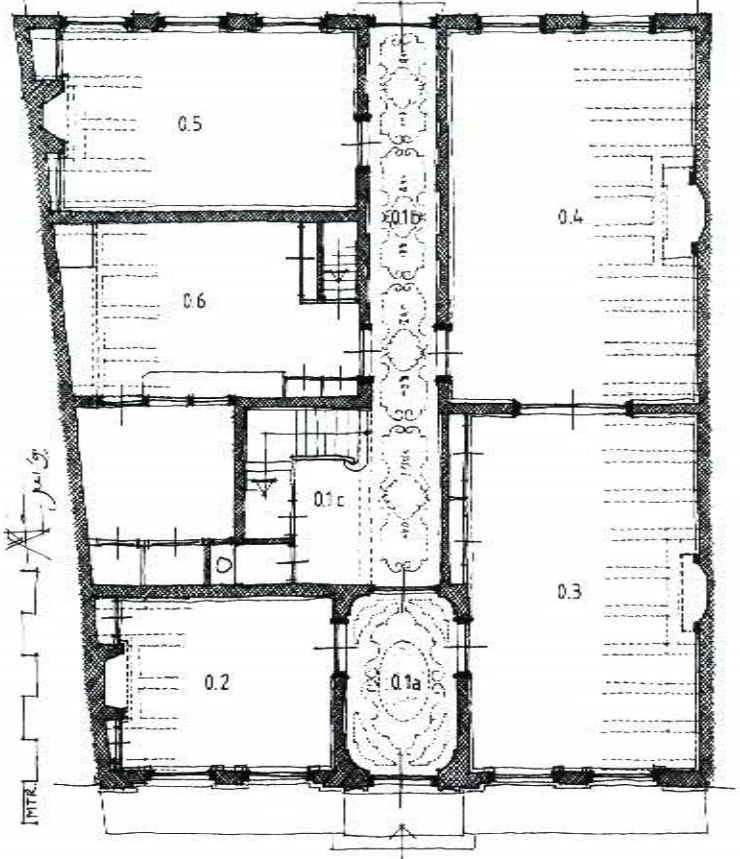
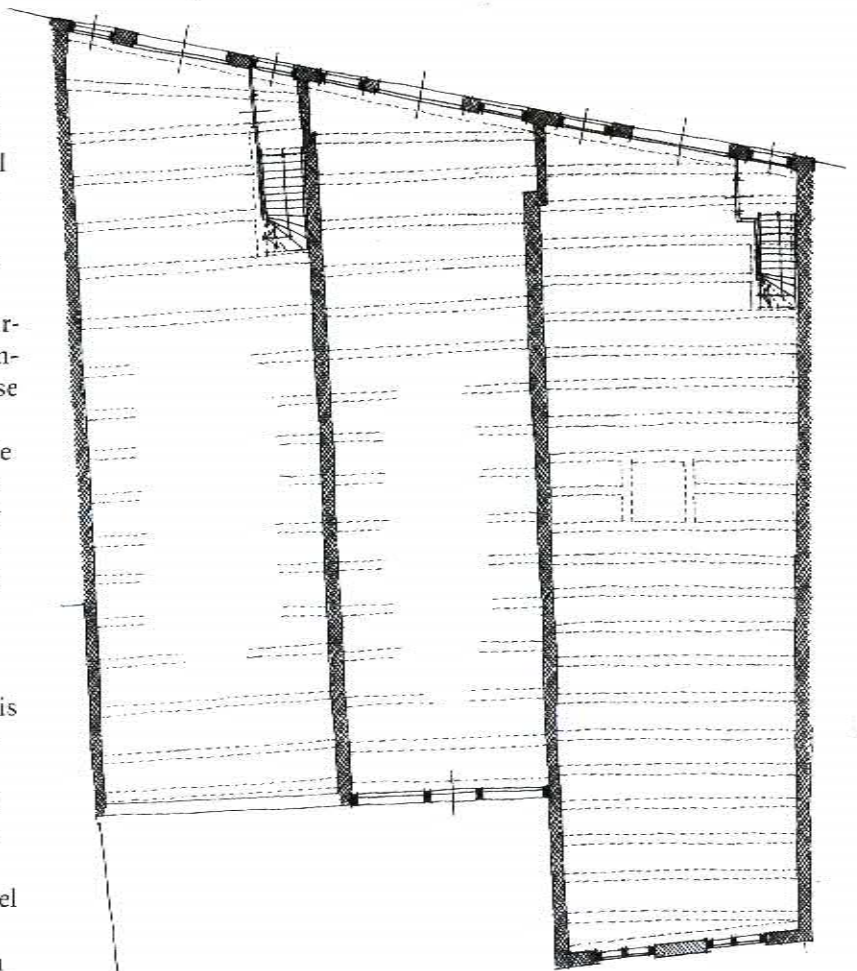
Onder: Reconstructietekening van de achtergevel van het huis in de oorspronkelijke toestand van circa 1735. Rond 1900 zijn de vensteropeningen van de parterre tot de vloer doorgezet en voorzien van (dubbele) deuren. Tekening: Auteur, juli 1999.

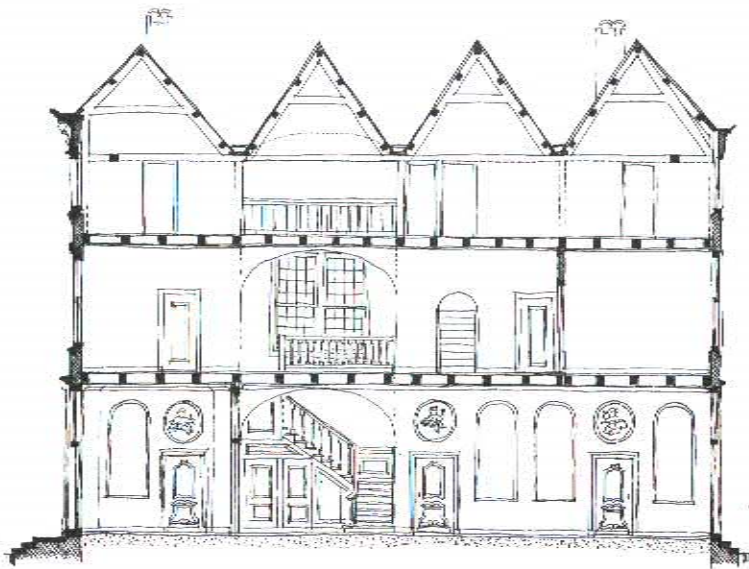
Achtergevel

Door het naar achteren taps uitlopen van het perceel is de achtergevel een travee breder dan de voorgevel. Deze geheel vlakke en uiterst sober uitgevoerde gevel is gemetseld in een bruine vechtformaat baksteen en ontbeert elke vorm van versiering. Slechts de deurpartij is van een eenvoudig omlijsting voorzien. De Hollandse nuchterheid overheerst hier. Evenals in de voorgevel zijn de schuiframen in 1968-70 gereconstrueerd, overigens is ook deze gevel goed bewaard gebleven ondanks ingrepen ter hoogte van de parterre.

Interieurs

De indeling van het interieur is evenals de voorgevel traditioneel voor een dubbel woonhuis. In de middenas van het huis bevindt zich vooraan de vestibule met hierachter de gang die tot aan de achtergevel doorloopt. Aan beide zijden van deze gang zijn vertrekken gegroepeerd. Links de gebruiksvetrekken: een comptoir (kantoortje), trappenhuis, keuken en eetkamer. Rechts de meer utilitaire vertrekken: de voor- en achterkamer, de pronkkamers van het huis. Een wandeling door het huis zal ons langs genoemde vertrekken voeren.

Aan de hand van stijlkenmerken van de Lodewijkstijlen, zal blijken dat het huis niet in één keer, maar gefaseerd in de loop van de jaren van interieurs is voorzien. Alle Lodewijkstijlen zijn in dit huis toegepast.

Vestibule - gang - trappenhuis (0.1)

Om bezoek te imponeren is aan de afwerking van de vesti-

bule (ruimte o.ra) veel aandacht besteed. Geheel in de geest van de Lodewijk XIV-stijl, zijn de hoeken van het vertrek afgerond. De muurnissen zijn aan de bovenzijde eveneens afgerond. Boven de deuren naar de kamers zijn in gestucte reliëfs, personificaties van de continenten afgebeeld. Links Europa, een putto gezeten op een os en met een kroon op het hoofd. Rechts Azië, een putto

met een tulband op het hoofd, gezeten op een paard.

Veel aandacht heeft het plafond gekregen, dit is uitgevoerd in reliëfrijk stucwerk.

Holle en bolle lijsten, voluten, ruitmotieven, acanthusblad en ranken verwijzen wederom naar de prenten van Daniël Marot. Binnen ovaalvormige omlijstingen in hoog-reliëf Prudentia met spiegel en slang gezeten op een wolk en gade-

geslagen door een putto. Prudentia, de voorzichtigheid, is de verpersoonlijking van het verstandig gedrag. (zie pag.2)

Helaas is, zoals voor zoveel prachtig stucwerk, niet bekend welke stukadoor verantwoordelijk is voor dit werk. Dit plafond is rond 1735 gemaakt, in die tijd waren het voornamelijk stuc- of plakwerkers uit Noord-Italië, met name de streek rond Como, die naar het noorden trokken om hier hun kunsten te vertonen. Er is tot nu toe echter weinig bekend over deze mensen en hun werk in Dordrecht.

Linksboven: Reconstructietekening van de doorsnede van het huis over de centrale gang in de oorspronkelijke toestand van circa 1735. De huidige toestand wijkt hier niet noemenswaardig van af. Tekening: Auteur, juli 1999.

Linksonder: Foto van de gang gezien in de richting van de vestibule in 1951. Foto: Rijksdienst voor de Monumentenzorg Zeist, 1951.

Rechtsonder: Het hoge trappenhuis met koepelplafond in stucwerk uit circa 1740 en de vensters met glas-inlood ramen uit circa 1900. Foto: Ad Molendijk, febr. 2000.

Het bovenlicht boven het tochtportaal naar de gang is voorzien van uitbundig snijwerk in Lodewijk XIV-stijl. Volgens Lips zou dit raam zijn gesneden door de buurman van Wilkens, Adriaan van den Broeck, een beroemd beeldsnijder.

De gang (ruimte 0.1b) is op dezelfde wijze afgewerkt als de vestibule. Puur symmetrisch zijn de wanden links en rechts geleed door nissen en deuren. Boven deze deuren wederom gestucte reliëfs met personificaties van continenten. Naast

Europa en Azië, zijn ook Amerika en Afrika afgebeeld. Amerika, een putto met een kroon op het hoofd, gezeten op een krokodil; Afrika, een putto met een pijl en boog, gezeten op een leeuw.

Dezelfde voorstellingen komen ook voor op het, fraai geornamenteerde, plafond.

Aan de linkerkant van de gang ligt achter een forse muraalboog het monumentale trappenhuis. (ruimte 0.1c) De bordstrap naar de eerste etage ontvangt direct daglicht vanuit de lichthof. Het aanwezige glas-in-loodvenster dateert van rond 1900, oorspronkelijk was hier een venster met roederingen.

De hoog opgaande wanden van het trappenhuis zijn voorzien van geornamenteerd stucwerk. Aan de bovenzijde, ter hoogte van de vloering, is een ovaal koepelplafond gemaakt met hierin reliëfrijk stucwerk. De sierlijke lijsten en ornamenten hierin vertonen nog wel overeenkomsten met het plafond in de gang maar zijn overdadiger en 'losser' vormgegeven. Opvallend is het middenornament, hier wordt namelijk de streng symmetrische vormgeving doelbewust doorbroken door zwierige tegendraadse acanthusbladranken, een eerste aanzet naar een nieuwe stijlvorm: De Lodewijk XV- of rococostijl. De overgangsstijl die de régence wordt genoemd, was actueel tussen ongeveer 1740 en 1750. Dit plafond zal kort na 1740 zijn gemaakt.

Keuken (0.6)

Achter het trappenhuis bevindt zich de keuken. Deze ontvangt daglicht uit de lichthof of binnenplaats die ook als speelplaats diende. Ondanks gebruik als drukkerij in de periode 1950-98, is het aanwezige keukeninterieur praktisch geheel authentiek bewaard gebleven. Een belangrijke plaats neemt de grote hangschouw tegen de achterwand van de

Foto's van de keuken en de binnenplaats, boven: toestand in 1998 vóór- en onder: toestand na restauratie in 1998-99. Foto boven: Auteur, Juni 1998. Foto onder: Ad Molendijk, febr. 2000.

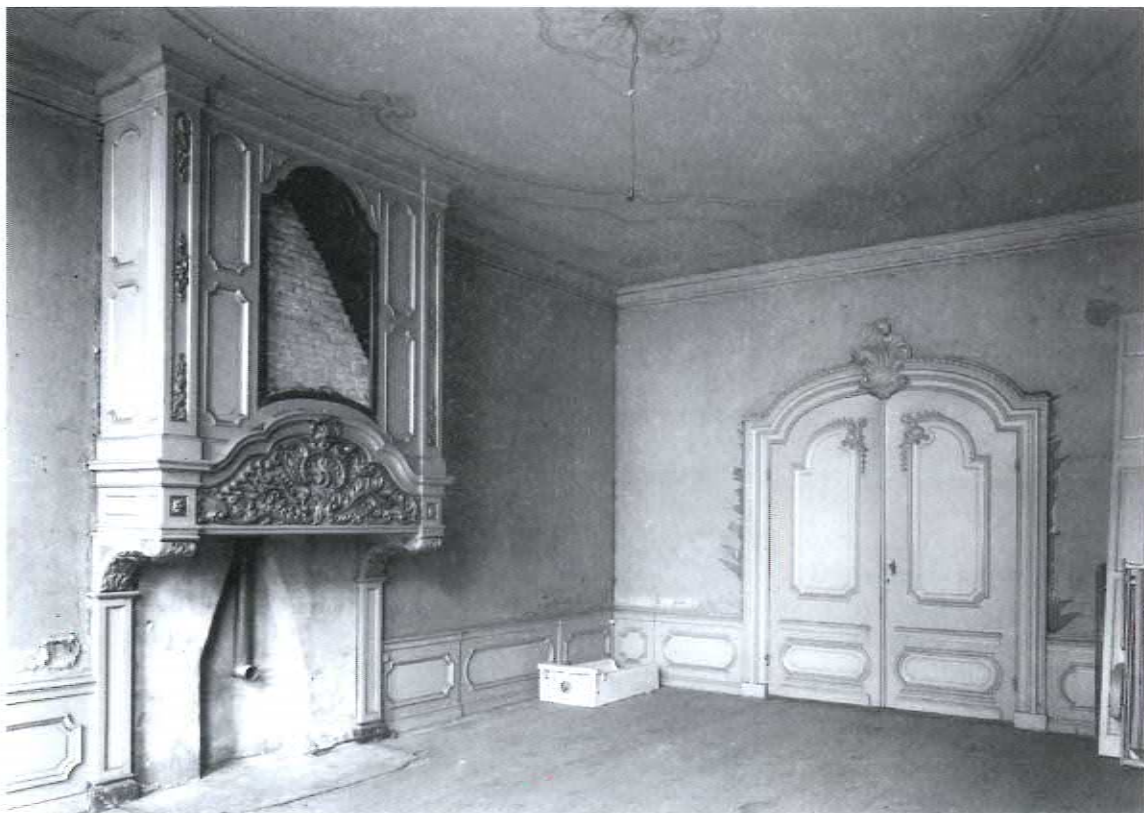
keuken in. Deze schouw is evenals de overige wanden geheel betegeld met zogenaamde 'witjes'. In een kastenwand is de trap naar de kelder opgenomen. Deze kelder, voor opslag van etenswaren, ligt recht onder de eetkamer (0.5). In verband met de ligging van het huis, buitendijks aan de rivier, is het de vraag of de kelder altijd voldoende waterdicht was. De huidige, recente, betonnen kelder is dit in ieder geval wel.

Eetkamer (0.5).

De eetkamer, oorspronkelijk grenzend aan de tuin, is in de periode 1950-98 na de bouw van de drukkerij in de tuin, volledig ontmanteld geweest, maar na restauratie weer in oude staat teruggebracht. Belangrijk element in deze kamer was vanouds de schouw, die op stilistische gronden rond 1735 is te dateren. Helaas is deze schouw in 1951 verdwenen, een foto ervan is wel bewaard gebleven. Hierop ontbreekt echter het schilderstuk in de boezem. In zijn Wandelingen door Oud-Dordrecht beschreef Lips dit stuk als

De schouw in Lodewijk XIV-stijl, uit circa 1735, in de eetkamer (0.5). In 1951 werd deze schouw verwijderd. Foto: Rijksdienst voor de monumentenzorg Zeist, 1951.

De achterkamer (0.4) vóór de ontmanteling en verbouwing tot kantoor in 1951. In dit jaar werd de imposante midden-18de eeuwse hangschouw, met enorm snijwerk-reliëf in rococo-stijl, verwijderd. Ook de lambrizing werd verwijderd, maar op zolder opgeslagen. Foto: Rijksdienst voor de monumentenzorg Zeist, 1951.

De voorkamer (0.3) met zicht door de porte brisée naar de achterkamer (0.4), na restauratie in 1998/99. De schouw in de voorkamer is hier tijdens de restauratie ge- of beter herplaatst. Het is een hangschouw in rococostijl uit circa 1765. (zie hiervoor pagina 18. Foto: Ad Molendijk, febr. 2000.

'Abraham die de engelen herbergt'.

De drie dubbele openslaande deuren in de achtergevel dateren van rond 1900, oorspronkelijk waren dit vensters met schuiframen.

Het plafond in deze kamer bestaat, evenals de plafonds in de kamers 0.2, 0.3 en 0.4 uit een eenvoudig vlak houten planken plafond.

Het was in die tijd echter gebruikelijk om plafonds van belangrijke vertrekken illusionistisch te beschilderen, of te voorzien van stucwerk in reliëf. Mogelijk liet de financiële draagkracht van Frederik Wilkens zulke -dure- plafonds niet toe en heeft hij de luxueuze plafondafwerkingen moeten beperken tot de vestibule en gang.

Rond 1900 is het plafond alsnog beschilderd met neorenaissance motieven.

Voor en Achterkamer (0.3/0.4)

De interieurs van de vanwege hun dimensies indrukwekkende voor- en achterkamer, dateren niet eerder dan ca.1745 - 50. Dit is afleesbaar aan diverse interieurelementen. Met name in de, vanwege omvang

en uitvoering imposante, houten hangschouw in de achterkamer. Het lijstwerk en de ornamenten hierin zijn nog in Lodewijk XIV-stijl, het enorme in hout gesneden reliëf onder in de boezem, met een voorstelling van elementen uit de zee, schelpen, wieren en plan-

ten zijn in rococostijl. Helaas is ook deze schouw in 1951 uit het huis verdwenen. Aan de hand van een foto uit datzelfde jaar werd deze schouw in 1999 gereconstrueerd. Het schilderstuk in de boezem was reeds eerder verdwenen. Archivaris Van Dalen heeft dit

De laat 18de eeuwse schouw in het comptoir (0.2). Deze schouw, in Lodewijk XVI-stijl, is sinds de plaatsing praktisch ongewijzigd bewaard gebleven. Slechts de grissaille bovenin is later, omstreeks 1900, gemaakt. Foto: Auteur, Juli 1999.

schoorsteenstuk in 1916 nog gezien. Volgens hem was het een werk van Dirk Anthony Bisschop (1709-58). ook Lips beschrijft dit stuk, 'In de grote achterkamer is een schoorsteen voorstellende de West-Indische compagnie, waarop een mansfiguur met globe en het portret van Johan Maurits van Nassau op de achtergrond zijn afgebeeld. Dit stuk is van de hand van Jacobus Buschop'(?). Kort na 1916 is dit stuk waarschijnlijk verdwenen, evenals de goudleerbehangsels en gobelins waarvan Lips melding maakte.

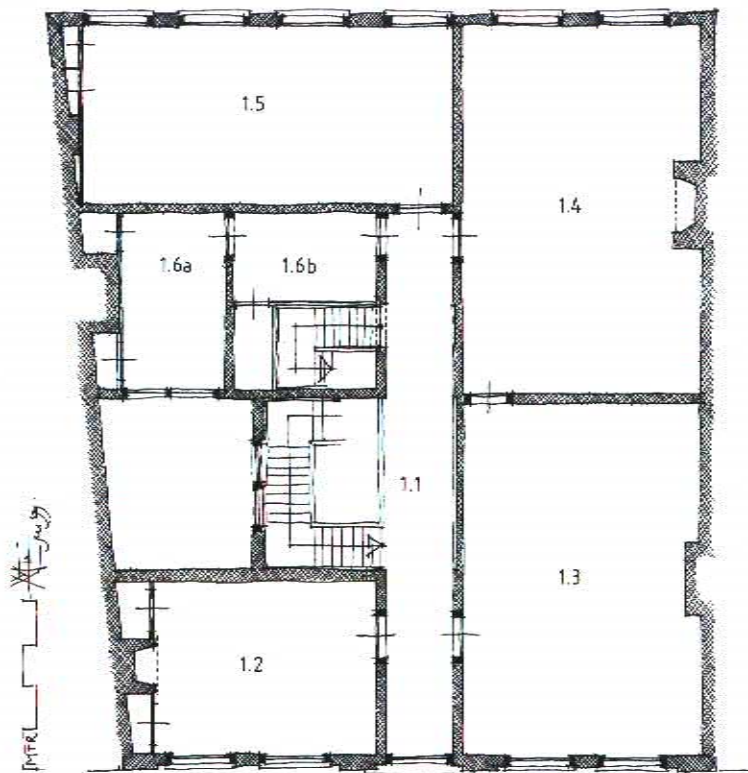
Het lijkt ondenkbaar dat in de voorkamer in de 18de eeuw geen schouw zou zijn gemaakt, maar ieder spoor hiervan ontbreekt. Wel gebleven zijn de lambrizeringen rondom en een forse porte brisée tussen voor- en achterkamer. In de getoogde bovendorpel is een enorme rocaille in rococostijl gebeeldhouwd.

Tegen het houten plafond in de voorkamer zijn resten aangetroffen van linnen stof waarop een schildering was aangebracht, mogelijk van rond 1900. De schildering van het plafond in de achterkamer dateert zeker van rond 1900. Het stelt een ovaalvormige lijst met voluten voor in neobarokstijl. Erachter gaat een deels zichtbare, wellicht 18de eeuwse, polychrome plafondschildering schuil.

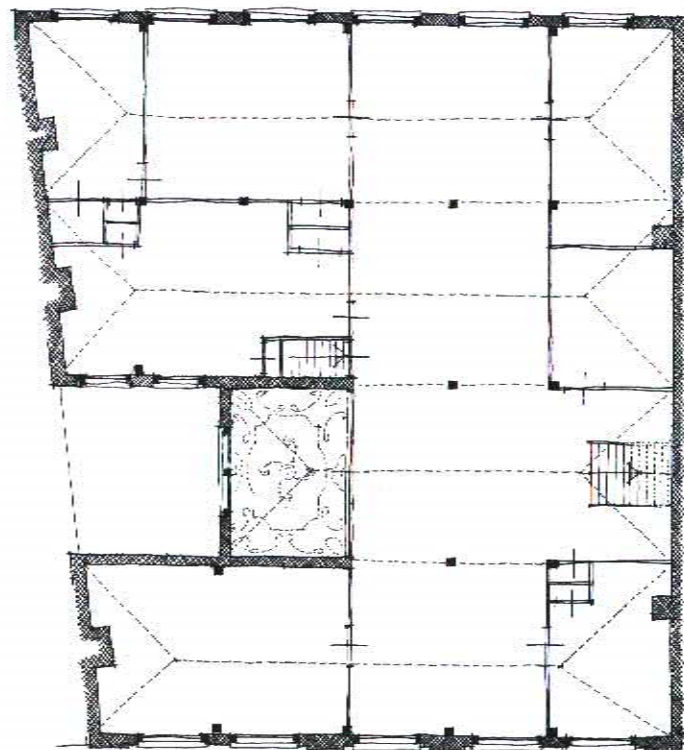
Het is de vraag in hoeverre Frederik Wilkens betrokken is geweest bij de inrichting van beide kamers, in 1745 is hij overleden. Zijn zoon Johan Theodorus Wilkens, geboren in 1721, volgde zijn vader als bewoner en fabrikant op. Wellicht is hij verantwoordelijk voor de aankleding van beide vertrekken.

Comptoir (0.2)

Over het interieur van het kantoor direct na de bouw van het huis is niets bekend. Het nog aanwezige interieur da-

Reconstructietekening van de plattegrond van de etage in de oorspronkelijke toestand van circa 1735. Na enkele verbouwingen in de twintigste eeuw, is met de restauratie van 1998/99 de oorspronkelijke toestand op de etage hersteld. Tekening: Auteur, juli 1999.

Reconstructietekening van de plattegrond van de zolder in de oorspronkelijke toestand van circa 1735. (De vier schilddaken op het huis zijn gestippeld weergegeven, evenals het stucwerkkoepelplafond in het trappenhuis.) De zolderetage is na de bouw niet of nauwelijks gewijzigd en derhalve grotendeels oorspronkelijk bewaard gebleven. Tekening: Auteur, juli 1999.

teert van rond 1780-90. Het is toen door Johan Theodorus Wilkens aan de mode van de tijd aangepast. Zowel de lambrizeringen rondom als de schouw tegen de achterwand zijn hierbij vernieuwd. De schouw, in Lodewijk XVI-stijl, bestaat uit een marmeren mantel en een hou-

ten boezem met een hoge spiegel. Hierboven een als grissaile geschilderd schoorsteenstuk met de voorstelling van een vaas en twee pauwen. Dit stuk is niet oorspronkelijk maar dateert van rond 1900. Voor de vensters zijn, evenals in de voorkamer (0.3), vensterblinden aangebracht.

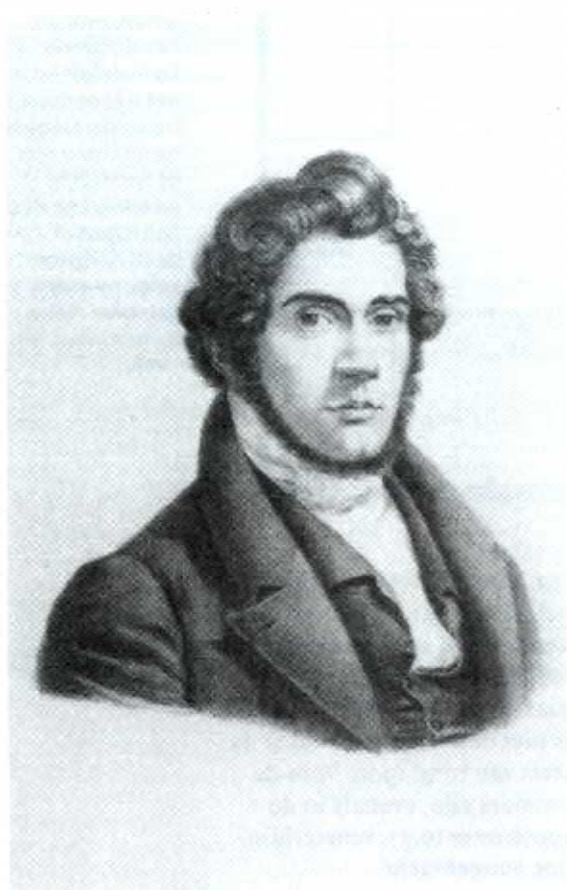
Foto boven: Het gestucte koepelplafond in het trappenhuis in régence stijl uit circa 1740. Foto: Auteur, febr. 1998.

Foto onder: Kamer 1.2 op de etage na restauratie in 1999. Foto: Auteur, juli 1999.

Portret van Hilmar Johannes(zn) Backer. Hilmar is in 1804, als zoon van de Duitse immigrant Johannes Backer, in het huis aan de Wijnstraat geboren. Hij genoot enige bekendheid als lithograaf. Litho: Stadsarchief Dordrecht, D.I. 3193A.

Eerste Etage

De vloer van zowel de parterre, de etage als de zolder bestaan uit enkelvoudige grenen balklagen. De balken zijn ongeveer 200x300 mm. en liggen evenwijdig aan de voorgevel op afstanden van ongeveer één meter uit elkaar.

De indeling van de parterre vinden we terug op de eerste etage. De centrale gang loopt echter niet tot aan de achtergevel, maar tot de achterkamer (1.5) die hierdoor relatief breed is.

Met de kamers 1.3 en 1.4 zal deze kamer als slaapvertrek hebben gediend.

In navolging van de Franse architectuur was het in de 18de eeuw mode om rond de slaapkamers een aantal privé vertrekken te groeperen, onder andere een kabinet (1.6a) en een garderobe (1.6b). Deze kamers ontvangen daglicht uit de lichthof.

De interieurs op de etage waren uitermate sober. De kamers 1.2, 1.4 en 1.6a zijn te verwarmen met een eenvoudige vormgegeven schouw.

Zolderetage

De zolder is vanaf de eerste etage bereikbaar met een smalle bordestrap, alleen bedienend personeel kwam hier. Met houten beschoot zijn enige eenvoudige woonvertrekken voor het 'personeel' afgescheiden. Daarnaast diende de zolder als opslagruimte voor huishoudelijke goederen. Boven de balustrade is er een opening naar het trappenhuis, waardoorheen goederen vanaf de parterre naar de zolder getakeld konden worden.

Standvinken en dekbalken dragen de kapspanten van de gordingkappen.

De daken zijn gedekt met oud-Hollandse dakpannen, gesmoorde (grijze) op het voorschild en rode op de overige dakvlakken.

Vervolgens, het huis in de 19de eeuw

Johan Theodorus Wilkens verkocht het huis met bedrijfsgebouwen, na het 45 jaar in bezit te hebben gehad, op 23 oktober 1790 voor fl.40 000,- aan de Duitse immigrant Johannes Backer. De ondernemingsgezinde familie Backer, ontplooiden activiteiten in de suiker- en zoutindustrie. In 1804 werd Hilmar Johanneszn. Backer in dit huis geboren. Als lithograaf genoot hij enige bekendheid. De familie Backer bleef bijna honderd jaar eigenaar van het complex. In die tijd is er aan het huis bouwkundig weinig veranderd. Slechts de entree, de dubbele voordeur en het snijraam in het bovenlicht zijn rond 1800, naar de mode van de tijd in Lodewijk XVI-stijl vernieuwd. De handelssgeest wordt in het snijraam verbeeld door de God van de handel, Mercurius, geplaatst tussen twee 'hoornen des overvloeds' en sierlijke arabesken.

Het herenhuis Wijnstraat 51 (nu 87) kort na 1900. Rijksbetaalmeester J.C.van Hasselt, eigenaar van het huis van 1887 tot 1916, is verantwoordelijk voor enige 'modernisering'. Zo zijn onder meer de oude schuiframen vervangen door ramen zonder roedenverdeling. Stores (trekjalouzieën) voor de ramen temperen het invallende zonlicht. Foto: Collectie Boshoven, monumentenzorg Dordrecht.

De drievoudige tuitgevel van de bedrijfsgebouwen aan de Kuipershaven in de jaren zestig. Door de eeuwen heen is deze gevel niet of nauwelijks gewijzigd. Foto: Rijksdienst voor de monumentenzorg Zeist.

In 1887 kocht de rijksbetaalmeester Johan Conrad van Hasselt het huis. In zijn opdracht hebben diverse 'modieuze' vernieuwingen aan het huis plaatsgevonden. Zo zijn ondermeer alle vensters voorzien van ramen zonder roedenverdeling (zogenaamde B-vensters). De vensters van de parterre in de achtergevel zijn omgevormd tot doorgangen met (dubbele) deuren. De vlakke houten plafonds in de kamers 0.4 en 0.5 zijn respectievelijk van een neobarokke en neorenaissance beschildering voorzien. Kamer 0.3 kreeg een (later verwijderd) plafond van beschilderd linnen en een schoorsteen met een kachel.

In de vensters van het trappenhuis zijn rond 1900 glas-inloodramen geplaatst met voorstellingen van spelende putti en de wapens van Holland en Dordrecht. Onderin deze vensters, een voorstelling van een vaas met bloemen met twee pauwen terzijden. Deze voorstelling komt ook voor in de schouwboezem van het comtoir.

Een primitieve schildering in de boezem van de schouw in kamer 1.4 stelt een schoenlapper voor. De voorstelling is gedateerd, 1886. Verder bleef het huis grotendeels ongewijzigd in de 18de eeuwse staat.

Tekening van de plattegrond van de parterre na de verbouwingen rond 1951. Ten behoeve van de drukkerij is de tuin bebouwd en zijn doorbraken gemaakt in het oude huis. Tekening: Lugten Malschaert Architecten Dordrecht, April 1998.

Teruglopende welstand, het huis in de 20ste eeuw

Na overlijden van Van Hasselt in 1916 bezocht de toenmalige gemeente archivaris J.L. van Dalen het huis met zijn rijke interieurs. In zijn eerder aangehaalde artikel in de Dordrechtse Courant van 22 April van dat jaar spreekt hij de hoop uit, dat de versieringen van de 'kunstminnenden' Frederik Wilkens 'nog lang ook onder volgende eigenaars mogen herinneren aan de vervlogen dagen, waarin degelijkheid en kunstzin zoo dikwijls samengingen'. Deze hoop zou echter snel ijdel blijken te zijn!

In 1916 werd het huis aangekocht door de heer A.A.C. van Raamsdonk en waarschijnlijk nog in ditzelfde jaar zijn de schilderstukken uit de schouwven verwijderd en zijn de goudleerbehangsels en de wandtapijten uit het huis verkocht en daarmee voorgoed verdwenen.

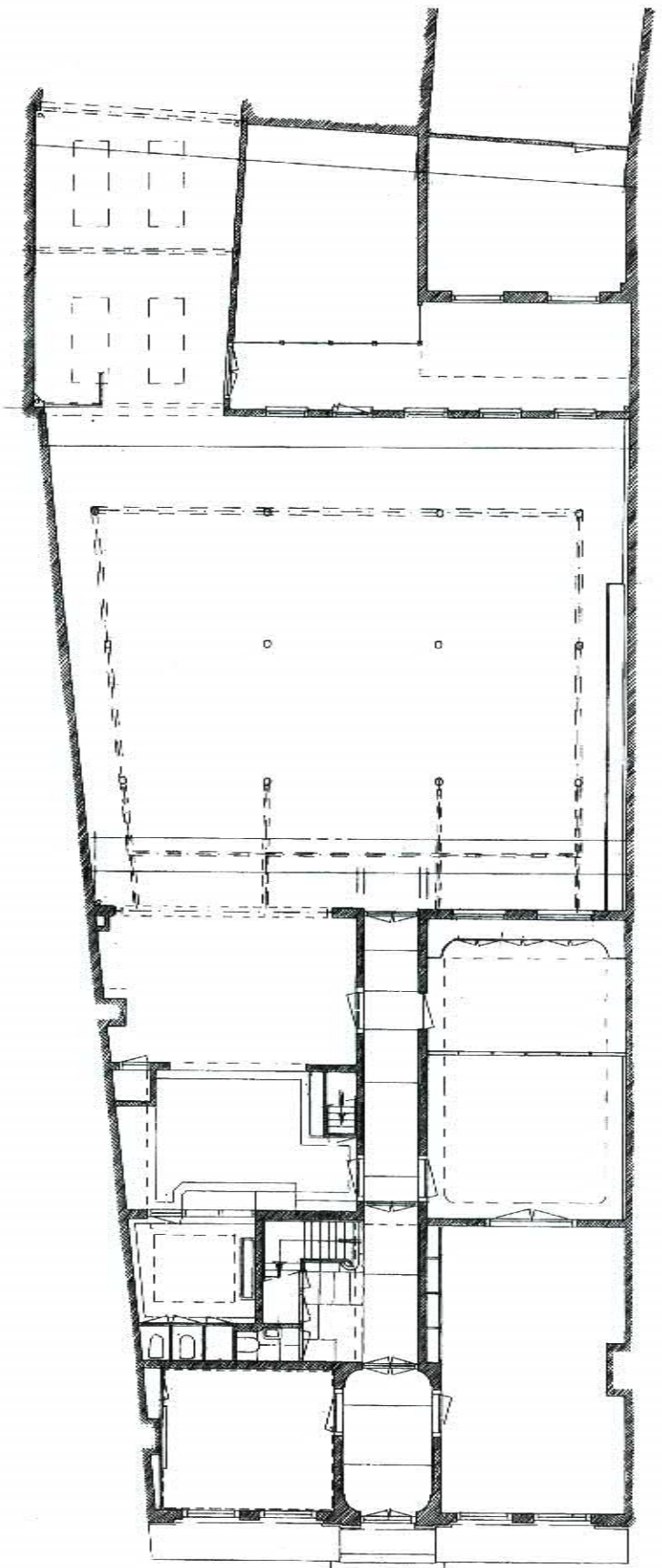
Het huis is in de erop volgende jaren verhuurd voor bewoning door vaak meerdere families tegelijkertijd.

Schefferdrukkerij

In 1950 kocht de Schefferdrukkerij het huis aan om er haar drukkerij te vestigen.

De drukpersen werden ondergebracht in een nieuw, in 1951 gebouwd onderkomen in de tuin achter het huis. Voor de toegankelijkheid van deze drukkerij is de achtergevel ter plaatse van de voormalige eetkamer (o.5) geheel weggebroken. Het oude interieur van

De drukkerij tijdens de ontmanteling voorafgaande aan de restauratie in 1998. Foto: Auteur, Juli 1998.

deze kamer is hierbij verwijderd, inclusief de waardevolle schouw! Ook de grote schouw in de achterkamer (o.4) is inclusief de lambrizing in deze kamer, weggebroken. Met ka-

mer o.3 zijn al deze vertrekken van 'eigentijdse' wand- en plafondafwerkingen voorzien. Het oude comptoir (o.2) ontspromg de dans enigszins, deze kamer diende als kantoor voor

de directeur van de drukkerij. Ook de vestibule en gang met trappenhuis bleven in oude staat bewaard. De open binnenplaats is bebouwd met een was- en toiletgelegenheid. Op de etage bleven bouwkundige verbouwingen beperkt tot het inbouwen van een donkere kamer in kamer 1.4. Overigens zijn ook op de etage alle vertrekken van 'eigentijdse' afwerkingen voorzien. De zolder bleef goeddeels ongebruikt door de drukkerij en is dan ook niet wezenlijk verbouwd.

Ook in opdracht van de Schefferdrukkerij zijn in de jaren 1968-70 zowel de daken, als de voor- en achtergevel van het huis vakkundig gerestaureerd. Hierbij zijn de uit circa 1900 daterende ramen vervangen en teruggebracht in oorspronkelijke vorm.

Nogmaals de bedrijfsruimten aan de Kuipershaven

Al deze jaren dienden de bedrijfsruimten of pakhuizen aan de Kuipershaven (huidige nrs. 20/21, 22/23 en 24/25) nog steeds als werkplaats en pakhuis.

In opdracht van de Schefferdrukkerij is rond 1970 een doorbraak gemaakt in de achtergevel van nr. 24/25, zodat er vanuit de drukkerij een verbinding ontstond met de Kuipershaven.

Recentelijk zijn de pakhuizen verbouwd tot woningen. De oorspronkelijke driedeling is gebruikt om drie woningen te realiseren.

In 1973 is nr. 20/21 verbouwd tot woning, hierbij is het pand aan de achterzijde ongeveer vier meter ingekort en is een nieuwe achtergevel - in oude trant - opgemetseld. Nr. 22/23 is een jaar later verbouwd, hierbij is de achtergevel eveneens vernieuwd, maar wel op de oorspronkelijke plaats. Van nr. 24/25 is in 1993, in opdracht van de Schefferdrukkerij, de kap en het dak gerestaureerd. Na verkoop in 1998 is

ook hier een woning ingebouwd.

Herstel in 'oude luister'

In 1998 is de Schefferdrukkerij naar een bedrijfsterrein verhuisd en het nog steeds zo genoemde *West-Indisch huis* verkocht. De nieuwe eigenaar, de heer V.N.S. Deconinck, woonachtig in één van de pakhuizen aan de Kuipershaven, wilde zijn kunstgalerie 'De Compagnie' in het complex huisvesten en daartoe het huis aan de Wijnstraat restaureren. Op grond van bouwhistorisch en archiefonderzoek door zowel de architect als monumentenzorg bleek het mogelijk de geschiedenis van het huis te ontrafelen. De weerslag van dit onderzoek heeft u met deze publikatie onder ogen.

Het meest verrassende resultaat was de constatering dat achter de vele recente wand- en plafondafwerkingen het 18de eeuwse huis nog grotendeels bewaard was gebleven.

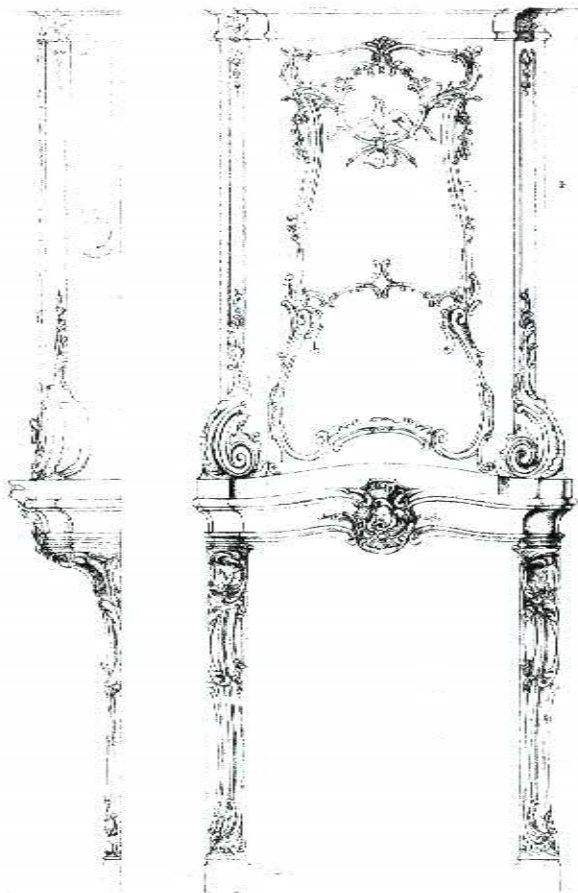
Natuurlijk waren diverse schouwen verwijderd, evenals diverse 18de eeuwse wand- en plafondafwerkingen.

De muur tussen keuken en eetkamer en de achtergevel ter plaatse van de eetkamer was weggebroken. Maar hiermee was het huis absoluut niet 'onherstelbaar' beschadigd. Toen bovendien bleek dat verscheidene van de rond 1951 verwijderde historische betimmeringen op zolder lagen opgeslagen, is besloten tot herstel van het huis in oude luister.

De achtergevels van de bedrijfsgebouwen aan de Kuipershaven. De achtergevel van nr. 20/21 (rechts) is in 1973 verplaatst en nieuw opgemetseld. De gevel van nr. 22/23 (midden) is nieuw opgemetseld op de oorspronkelijke plaats. De gevel van nr. 24/25 is bij verbouwing tot woning in 1998 incidenteel aangepast maar overigens gehandhaafd. Foto: Ad Molendijk, febr. 2000.

De voormalige drukkerij, na restauratie in 1998/99 omgevormd tot galerie. Achter de -herstelde- achtergevel van het huis is door de deuropeningen de gerestaureerde eetkamer (0.5) zichtbaar. Foto: Ad Molendijk, febr. 2000.

Rechtsboven: De voorkamer (0.3) in gebruik als kantoorruimte, vóór restauratie in 1998. Foto: Auteur, juni 1998.

Boven: Tekening van de hang-schouw in rococostijl afkomstig uit het huis Voorstraat 374-380. Tekening: Gemeente Dordrecht - afdeling restauratie, maart 1972.

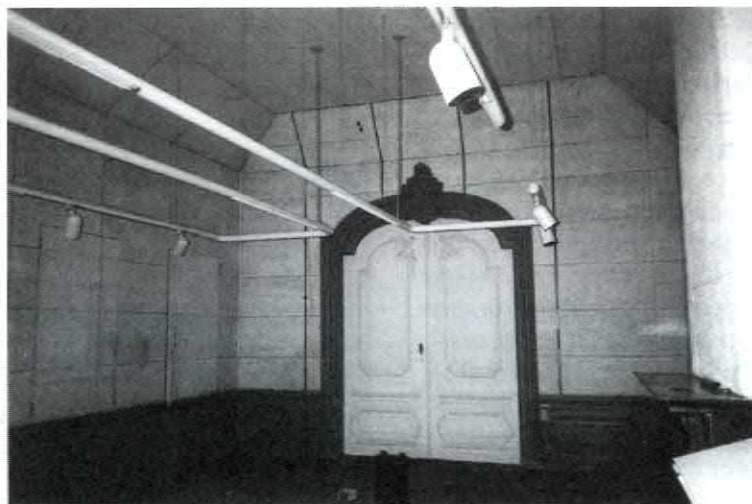
Rechts: De voorkamer (0.3) in huidige toestand, na de restauratie, met de herplaatste schouw tegen de zijwand. Foto: Ad Molen-dijk, febr. 2000.

Restauratie

Afgezien van de tussen 1968 en 1970 uitgevoerde restauratie van gevels en daken, zijn alle wijzigingen en verbouwingen aan het huis na 1950 bij de recente restauratie, die plaatsvond in de jaren 1998/99, teruggedraaid. Alleen de in 1951 gebouwde drukkerij in de tuin is gebleven. Deze ruimte, die veel daglicht ontvangt door hoog geplaatste vensters en lichtstraten is bij uitstek geschikt als expositieruimte voor de galerie.

De weggebroken muur tussen eetkamer en keuken en de achtergevel bij de eetkamer zijn weer opgemetseld, waarbij de op zolder opgeslagen deuren weer in de herstelde kozijnen terugkeerden.

De eetkamer (0.5) en de keuken (0.6) zijn in de oorspronkelijke toestand teruggebracht. Met name het keukeninterieur was nog grotendeels aanwezig. Achter de recent aangebrachte plafonds bleken de oorspronkelijke houten plafonds schuil

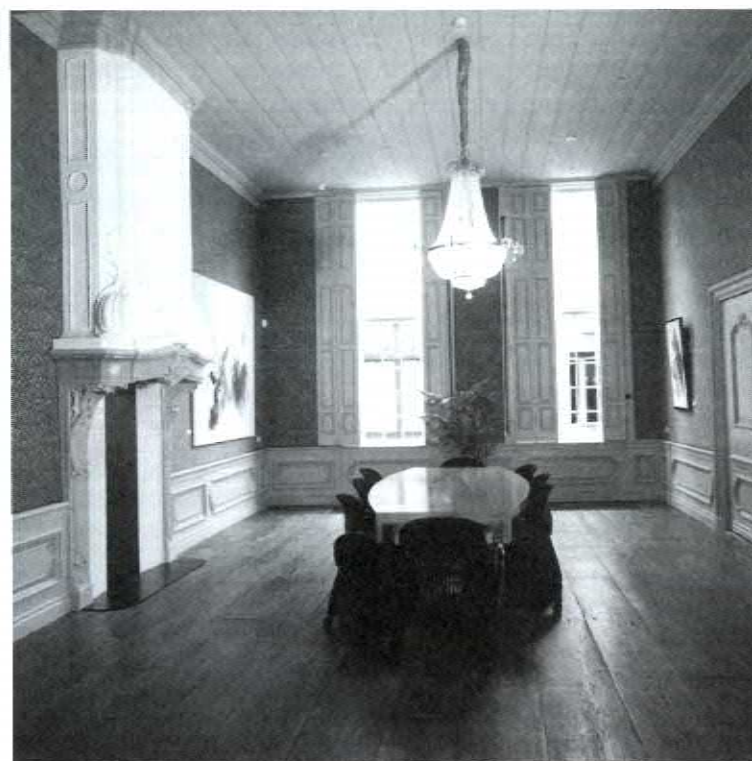

te gaan, het plafond in de eetkamer was beschilderd met neorenaissance motieven. Beide plafonds zijn gerestaureerd.

De 'pronkkamers' van het huis de voor- en achterkamer (0.3/0.4) die in 1951 deels waren ontdaan van hun interieurs, hebben hun oorspronkelijke rijke aankleding volledig teruggekregen. Zo is de imposante hangschouw in de achterkamer op grond van oude foto's en sporen ter plaatse volledig gereconstrueerd. De lambrizeringen van dit vertrek bleken deels op zolder opgeslagen te zijn en keerden terug. In de voorkamer waren de lambrizeringen nog wel aanwezig.

Tegen de zijwand is hier een hangschouw herplaatst uit het huis Voorstraat 378/380. De schouw, die dateert uit omstreeks 1765, is in 1972 uit dit huis verwijderd, maar hiervoor minitieus ingemeten en opgeslagen in afwachting van herplaatsing op een geschikte locatie.

Die lokatie is dus het *West-Indisch huis* geworden waar de schouw qua maatvoering en stijlvorm op de juiste plaats staat. De schouw, in rococo- of Lodewijk XV-stijl, heeft een boezembalk voorzien van rijk snijwerk waarboven in de gestucte boezem in reliëf, bladranken en een vogeltje zijn afgebeeld.

kunstzin zoo dikwijls samengingen, om wat schoons voort te brengen, dat nog ieders bewondering wekt'.

Momenteel is het herenhuis Wijnstraat 87, met al zijn 'schoone versieringen', in goede handen. Onder de huidige eigenaar zal het in de 21ste eeuw blijven herinneren aan de Dordtse kunstzin van de 18de eeuw.

Albert van Engelenhoven.

Linksboven: De achterkamer (0.4) voorafgaand aan de restauratie. Na verwijdering van het recente kantoorinterieur kwam het beschilderde plafond weer tevoorschijn. (vergelijk afbeelding op pagina 11)
Foto: Auteur, juli 1998.

Links midden: De achterkamer (0.4) in huidige toestand, na restauratie. Op grond van afbeeldingen en sporen ter plaatse is de schouw zorgvuldig gereconstrueerd. De lambrisering is herplaatst en de plafondschildering gerestaureerd. De tafel is, op eigentijdse wijze, gedekt. Foto: Ad Molen-dijk, febr. 2000.

Literatuur:

Jan van de Maas (pseudoniem voor J.L.van Dalen) - Het Heerenhuis Wijnstraat 45. Artikel uit de *Dordrechtsche Courant* van Zaterdag 22 April 1916.

C.J.P. Lips - *Wandelingen door Oud-Dordrecht*, Zaltbommel 1974. Pag. 33 t/m 35: Het West-Indisch Huis/Een kunstenaarshoek.

W. Storchart/ Lugten Malschaert Architecten - *Bouwhistorische opname - West-Indisch huis Wijnstraat 87, Dordrecht* - 1998. Niet gepubliceerd.

Kwartaal & Teken van Dordrecht, 8e jaargang 1982 nr. 3, uitgave: Gemeentelijke Archiefdienst Dordrecht. Pag. 1 - 20: L.J.I. Ewals - Hilmar Johannes Backer, een Dordts lithograaf,

R. Meischke, H.J. Zantkuyl en P.T.E.E. Rozenberg - *Huizen in Nederland/ Zeeland en Zuid-Holland*, Zwolle 1997. Pag. 99 - 109: Soberheid en regelmaat (ca. 1700). Pag. 110 - 123: Hollandse huizen en 'Frans' ornament (ca. 1710 - 1770)

Diverse auteurs - *Leven met het verleden, gedenkboek honderd jaar Oud Dordrecht (1892-1992)*, Hilversum 1992. Pag. 67 - 102: C.M. de Bruijn, J.Huisman - Het huis Nieuwe Haven 29 en zijn bewoners tot 1864.

W.V.J. Freling - *Stucwerk in het Nederlandse woonhuis uit de 17de en 18de eeuw*, Leeuwarden/Mechelen 1993 (2e druk 1996)

R.K.M. Blijdenstijn, R. Stenvert - *Bouwstijlen in Nederland (1040 - 1940)*, Utrecht 1994. Pag. 46 - 53: Lodewijkstijlen (1700 - 1830).

Zowel de vestibule, de gang, het trappenhuis (0.1) en het comptoir (0.2) waren nog geheel in oorspronkelijke 18de eeuwse staat bewaard en zijn opgeknapt maar uiteraard niet gewijzigd.

De in 1951 op de binnenplaats of lighthof gebouwde wasruimte is vervangen door een eigentijdse toiletruimte die meer recht doet aan de oude lighthof.

Op de etage heeft kamer 1.4, na het wegbreken van de ingebouwde doka, de oorspronkelijke omvang terug. Alle kamers op de etage zijn in oude toestand hersteld.

De restaurateurs hebben de zolder van het huis ongemoeid gelaten. De vertrekken, met ondermeer een dienstwoning voor huishoudelijk personeel, zijn in oorspronkelijke 18de eeuwse staat bewaard gebleven.

Het artikel van Jan van de Maas in de *Dordrechtsche Courant* van 22 April 1916 is nu weer actueel als hij schrijft 'Laten wij hopen, dat de versieringen door den kunstminnenden Frederik Wilkens er in 1735 in aangebracht, nog lang ook onder volgende eigenaars mogen herinneren aan vervlogen dagen, waarin degelijkheid en

Verklarende lijst van gebruikte termen:

ACANTHUS	Plant (ook berenklaauw genoemd) waarvan de bladeren gebruikt zijn als voorbeeld voor ornament in de bouwkunst.
ARABESK	Siermotief gevormd door gestileerde, plastische plantenrank.
BOEZEM	Bovenste deel van een schoorsteen of schouw.
CONSOLE	Ondersteuning, vaak voluutvormig, onder balk of lijst.
GRISAILLE	Geschilderde voorstelling in meerdere tinten grijs, waardoor suggestie van reliëf ontstaat.
LAMBRIZERING	Wandbetimmering (ook natuursteen) van panelen tegen onderste deel van een muur.
LISEEN	Licht decoratieve uitmetseling in de vorm van een verticale band.
POTTO	Naakt jongensfiguurtje, soms gevleugeld.
RELIËF	Boven een achtergrond uitkomende voorstelling in beeldhouw- of houtsnijwerk.
RISALIEF	Vooruitspringend gedeelte van een gevel; meestal een middenrisaliet en hoekrisalieten.
ROCAILLE	Aan rots- en schelpvormen ontleend siermotief.
SCHOUV	Stookplaats met een open vuur kort boven de vloer.
STANDWINK	Staannde houten steunbalk met schoren die een liggende balk ondersteunt.
TRAVEE	Verticaal gevelgedeelte met een aantal vensters boven elkaar.
VOLUUT	Spiraalvormige versiering in krulvorm.

In de bedrijfsgebouwen aan de Kuipershaven werd onder meer suiker gemaakt. Dit proces is hier in één tekening afgebeeld.

Suiker maken in de zestiende eeuw zoals afgebeeld door Jan van der Straet in zijn boek *Nieuw Reperto* (Nieuwe uitvindingen). *Met de klok mee, middenvoor begonnen*: het suikerriet wordt in stukken gehakt, in een molen tot pulp vermalen en geperst. Het sap wordt vervolgens ingekookt tot een geconcentreerde stroop en in vormen gegoten om af te koelen. Het resultaat: grote, zware 'suikerbroden'.

Uiterst rechts: Een voluut met bladranken in rococostijl. Gemaakt voor de schouwboezem in de voorkamer (0.3). Foto: Stevensons of Norwich, jan. 1999.

Dordrecht in 1676, naar een tekening van R. de Hooghe. Onder nr. 33, in de cirkel, is op tekening 't West-Indisch Huys aangegeven.

Colofon

Dordtse Huizen is een uitgave van Stadsontwikkeling Dordrecht, Afd. Ruimtelijk Beheer, Taakgroep Monumentenzorg, Postbus 360, 3300 AJ Dordrecht. Redactie: Albert van Engelenhoven, Tel. (078) 639 65 45

Deze uitgave wordt toegezonden aan belanghebbenden en geïnteresseerden. U kunt, uitsluitend schriftelijk, kosteloos een exemplaar aanvragen of een abonnement nemen. Schrijf hiervoor naar het secretariaat van de Afd. Ruimtelijk Beheer, Postbus 360, 3300 AJ Dordrecht.

Vormgeving en druk: Stadsdrukkerij Dordrecht. Gedrukt op chloorvrij gebleekt papier, dus minder milieubelastend. Oplage: 1300 exemplaren.